

CHARAKTERISTIKA HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY

Praha je hlavním městem České republiky. Z toho vyplývá i její úloha přirozeného centra politiky, mezinárodních vztahů, vzdělávání, kultury a ekonomiky. V rámci EU se hlavní město Praha řadí mezi vyspělé regiony. Od roku 1992 je právě její historické centrum zapsáno na seznamu kulturního dědictví UNESCO. Všechny tyto aspekty se odrážejí ve specifickém charakteru a postavení Prahy mezi ostatními regiony naší republiky.

Podle zákona ČNR o hlavním městě je Praha **statutárním městem**. Je spravována orgány hlavního města - Zastupitelstvem hl. m. Prahy, Radou a Magistrátem hl. m. Prahy. Pro výkon státní správy je Praha od roku 2001 členěna na 22 správních obvodů, z hlediska samosprávného ji tvoří 57 autonomních městských částí s vlastními volenými orgány. Tyto městské části nejsou ovšem zcela homogenní. Jsou zde městské části s vyhraněným charakterem městského centra, městské části s převážně obytným charakterem bytové zástavby dvacátých a třicátých let 20. století, městské části s převažujícím průmyslovým charakterem, sídlištní městské části se zástavbou panelového typu, městské části příměstského charakteru. Liší se stupněm urbanizace, hustotou zalidnění, kvalitou technické infrastruktury i sociálně ekonomickými podmínkami života obyvatel. I co do počtu obyvatel jsou mezi těmito částmi velmi významné rozdíly. Zatímco čtyři městské části počtem obyvatel překračují 100 tisíc (Praha 4, Praha 10, Praha 8 a Praha 6), jedenáct nedosahuje ani 2 tisíc obyvatel a z toho dvě městské části mají méně než 500 obyvatel (Praha-Nedvězí a Praha-Královice).

Hl. m. Praha je největším městem České republiky. Rozkládá se na ploše 496 km², což je pouze 0,6 % území republiky, ale **počtem obyvatel 1 257 158 k 31. 12. 2010** představuje cca 12 % obyvatel státu. Praha tedy výrazně dominuje struktuře osídlení v České republice, když druhé největší město Brno představuje třetinu její populační velikosti.

Současná rozloha města je výsledkem přirozeného historického vývoje a dlouhodobého **územního růstu**. Za počátek lze považovat 2. polovinu 9. století, kdy byl založen Pražský hrad a pod jeho ochranou se začala rozvíjet samostatná podhradní osídlení. Z nich se pak postupně vyvinula samostatná města pražská: Staré Město, Malá Strana, Nové Město a Hradčany. Rozhodujícími okamžiky dalšího vývoje do dnešní podoby byl rok 1784, tedy doba vlády Josefa II., kdy byla čtyři samostatná města pražská spojena v město Prahu. Dále pak rok 1850, 1883, 1884 a 1901, v nichž byla postupně k Praze připojena další čtyři města (Josefov, Vyšehrad, Holešovice-Bubny a Libeň). Na začátku 20. století bylo tedy území Prahy tvořeno teprve 8 částmi s rozlohou cca 2 000 hektarů, což představuje přibližně 4 % dnešního území. **Zákonem ze dne 6. 2. 1920** byla vytvořena **Velká Praha**, když bylo k Praze připojeno 39 okolních obcí. **K dalšímu územnímu růstu pak došlo postupně v letech 1960, 1968** (připojeno 21 obcí Středočeského kraje), **1970** a konečně **1974**, kdy bylo k Praze připojeno dalších 30 obcí Středočeského kraje. Od tohoto roku nedošlo v Praze k žádným dalším územním změnám.

Počet obyvatel Prahy rostl již od poloviny 17. století prakticky až do roku 1992, kdy kulminoval. Sledujeme-li průběžně výsledky periodických cenzů, počet obyvatel se v přepočtu na současné území od prvního sčítání lidu (1869) do roku, kdy bylo spočteno nejvíce Pražanů (1991), zvýšil 4,5 krát. Za desetiletí do SLDB 2001 počet obyvatel poklesl, k čemuž došlo poprvé za celou historickou řadu výsledků cenzů. Počet obyvatel Prahy byl podle výsledků SLDB 2001 nižší i než počet v roce 1980. V posledních letech se počet obyvatel Prahy opět každoročně mírně zvyšuje. V minulých letech šlo pouze o přírůstky obyvatel z migrace, a to zejména o přírůstky osob v produktivním věku, které se stěhují do Prahy především z důvodu širokých možností uplatnění na trhu práce a převažují mezi nimi cizí státní příslušníci. **V roce 2006 byl poprvé po 26 letech zaznamenán také přírůstek přirozeným pohybem (počet narozených byl vyšší než počet zemřelých)**. To je dáno hlavně vyšším počtem narozených dětí ženám silných ročníků sedmdesátých let. Od roku 2006 je počet narozených dětí vždy vyšší než počet zemřelých. I v roce 2010 se tato hodnota zvýšila (přirozený přírůstek byl 2 526 osob). V nejbližších letech se ale očekává pokles počtu narozených dětí. Přirozené přírůstky obyvatelstva byly v Praze dosahovány zejména v období první republiky (1920-28), válečných a poválečných letech (1940-56) a v letech sedmdesátých (1973-79).

Pro **populační situaci** v Praze je tradičně charakteristické neustálé mírné zvyšování průměrného věku obyvatel hl. m. Prahy, který je v Praze stále vyšší než v ČR celkem. V roce 2010 se oproti roku 2009 opět mírně zvýšilo **zastoupení dětí v populaci**. Mírně vzrostl počet osob v produktivním věku, procentuální zastoupení se však snížilo. V důsledku zvýšené porodnosti v posledních letech meziročně mírně vzrůstá podíl dětí ve věku do 5 let. **Index stáří v Praze (127,7) trvale vysoko překračuje celorepublikový průměr (107,8)** a oproti předchozímu roku se opět mírně snížil. Index ekonomického zatížení (41,3) je trvale nižší než v ČR celkem. Změny ve věkové struktuře populace jsou způsobeny zejména migrací – stěhováním mladých rodin s dětmi do zázemí metropole a naopak stěhováním lidí v produktivním věku do Prahy, zejména z pracovních důvodů. Vliv pozitivního vývoje přirozené měny na věkovou strukturu je mnohem méně výrazný.

Značná mobilita cizích státních příslušníků stěhujících se za prací se v Praze projevuje vysokým migračním obratem. Důsledkem migrace za prací je jednak zvýšení počtu cizích státních příslušníků v pražské populaci, ale také posuny ve věkové struktuře populace. Trvale se zvyšuje podíl obyvatel ve věku 15 - 59 let, kteří v Praze nalézají pracovní uplatnění.

Jednoznačně kladným rysem demografického vývoje posledních desetiletí je **prodlužování naděje dožití**. Obyvatelé Prahy se dožívají nejvyššího věku ze všech krajů ČR. V roce 2010 zde opětovně došlo k mírnému zvýšení naděje dožití při narození u žen na 81,23 let (oproti 80,84 let v roce předchozím) a u mužů na 76,28 let (oproti 76,25 let v roce předchozím). Ženy v Praze tedy v průměru žijí o 5 let déle než muži. Vysoké hodnoty naděje dožití v Praze bývají přičítány lepší dostupnosti lékařské péče, ale i některým příznivějším tendencím ve způsobu života, a to navzdory zhoršeným parametrům životního prostředí. V Praze je nízká i kojenecká úmrtnost (2,7 promile).

Z hlediska **ekonomiky** má hl. m. Praha zcela výsadní postavení v rámci ČR, je hospodářským centrem státu i střediskem pro zprostředkování vlivů nadnárodních hospodářských vztahů na celém území státu. Kromě všech hlavních orgánů státní správy zde sídlí většina finančních institucí a zahraničních firem. To vše má podstatný vliv na ekonomiku Prahy, jejíž ekonomický výkon vytváří stabilně téměř čtvrtinu celostátního hrubého domácího produktu (HDP).

Ekonomika regionu vyjádřená v HDP v běžných cenách i v roce 2009 zaznamenala trvalý nárůst (nevětší údaje prozatím nejsou k dispozici). Meziroční nárůsty od roku 2001 se v Praze pohybují na republikovém průměru, a to i po vstupu ČR do EU v roce 2004, který pozitivně působil na ekonomiku celé země prostřednictvím zlepšení podmínek obchodu se zeměmi EU. HDP v Praze v přepočtu na 1 obyvatele trvale vysoko překračuje hodnotu v ČR (220,4 % oproti průměru ČR) a současně i průměr za celou EU (177 % oproti průměru EU27). **Vyšší úroveň tvorby HDP je pro metropole typická.** Je to ovlivněno celou řadou faktorů. **Vyšší úroveň mezd, v Praze pracuje velká část mimopražských obyvatel, kteří zde vytváří přidanou hodnotu, lokalizací a registrací sídel ekonomických subjektů ve městě, lokalizací zahraničních poboček nadnárodních firem, koncentrací centrálních orgánů veřejného i privátního sektoru.** Souvisí to s aglomeračními efekty, které působí ve směru snižování nákladů firem díky koncentraci rozličných ekonomických a podpůrných aktivit.

S výkonností ekonomiky bezprostředně souvisí i **situace na trhu práce. Praha je největším regionálním trhem práce v České republice.** Charakteristickými rysy dosavadního vývoje jsou na jedné straně vysoká lokalizační atraktivita pražského trhu práce, na druhé straně schopnost Prahy pokrýt zvýšenou poptávku. To je dáno jak značnou profesní mobilitou vnitřních zdrojů, tak doposud rychle rostoucími zdroji mimopražských i zahraničních pracovníků. Pražský trh práce díky nabízené širší profesí stačil absorbovat téměř všechnu pracovní sílu uvolňovanou v procesu transformace i nově přicházející. Praha působí také na zbytek České republiky a zejména na Středočeský kraj, jehož část je k ní integrována intenzivní dojížděnkou za prací a Praha zároveň snižuje jeho nezaměstnanost. Pracovní místa na území hlavního města jsou příležitostmi i pro obyvatele širokého okolí a v podstatě pro obyvatele celé ČR. Podle výsledků SLDB 2001 počet obsazených pracovních míst v Praze představoval více než pětinu všech pracovních míst v ČR. Počet pracovních míst k 1. 3. 2001 byl necelých 726 tisíc a aktivních obyvatel Prahy bylo o 125 tisíc méně. Význam dojíždění za prací je pro Prahu mimořádný. Pražská pracovní síla má ve srovnání s ostatními regiony výrazně vyšší kvalifikaci. Více než 30 procent zaměstnaných jsou osoby s vysokoškolským vzděláním a jejich počet má v posledních letech pravidelný vzestupný trend. Také průměrné mzdy v Praze dosahují výrazně vyšších hodnot než v ostatních regionech. Dalším charakteristickým rysem pražského trhu práce je i podprůměrná míra nezaměstnanosti. **V současné době hospodářské recese se charakteristiky trhu práce mírně zhoršily,** stále jsou však ve srovnání s ostatními kraji na dobré úrovni. Např. míra registrované nezaměstnanosti činila k 31. srpnu 2011 přesně 4,08 %, což je stejná úroveň jako ve stejném období minulého roku. Celkový počet uchazečů o zaměstnání zůstal v podstatě stejný jako v minulém roce.

Základní ekonomická strukturální přestavba se promítla do změn v **odvětvové struktuře pražské ekonomiky.** Charakteristickým rysem vývoje pražské ekonomické základny po roce 1989 bylo posílení obslužné sféry a pokles podílu výrobních odvětví. Terciární odvětví (služby) představují v současnosti v Praze více než 80 % přidané hodnoty. Také míra zaměstnanosti v této sféře v Praze výrazně překračuje údaje ze všech regionů ČR. V roce 2001 pracovalo ve službách v Praze 77 % všech zaměstnaných a v roce 2010 to bylo téměř 82 %. Podíl **výrobních odvětví** na tvorbě přidané hodnoty i zaměstnanosti je v Praze naopak výrazně nižší, než je celorepublikový průměr. Odvětví průmyslu nemá v hl. m. Praze tak významné postavení jako v jiných regionech ČR.

Ve stavebnictví se projevily vliv krize. Praha je sice na vedoucí pozici co do objemu základní stavební výroby a stavebních prací, nicméně 46 % staveb vyúčtovaných na území Prahy je postaveno v jiných krajích (2010). Postupně dochází k poklesu počtu vydaných stavebních povolení, snížil se počet dokončených bytů

a snížil se i objem stavebních prací v podnicích s 20 a více zaměstnanci. Intenzita bytové výstavby v Praze je nižší než ve Středočeském kraji, kam se obyvatelé Prahy nejčastěji stěhují.

Významnou oblastí ekonomiky hlavního města je **cestovní ruch**. V roce 2010 se v hromadných ubytovacích zařízeních ubytovalo 4,7 milionů hostů, což je o 10 % více než v roce 2009, kdy byl zaznamenán meziroční pokles. Naprostou většinu návštěvníků Prahy, kteří se ubytovali v některém z hromadných ubytovacích zařízení, tvoří **turisté ze zahraničí, kteří zde představují téměř 90 % všech ubytovaných návštěvníků**. Nejčastějšími hosty jsou Němci a Britové. Praha je i nejčastějším cílem tuzemských služebních cest a významným centrem kongresové turistiky.

Co se týče hromadných ubytovacích zařízení, vrchol co do počtu zařízení byl zaznamenán v roce 2008. Do roku 2010 došlo k mírnému poklesu počtu ubytovacích zařízení a lůžek. Nejvíce lůžek je v Praze ve 4* a 3* hotelech, které soustřeďují 63 % celkové lůžkové kapacity. Se zlevňováním letecké dopravy trvá stále obliba víkendových zájezdů. Turistická sezóna v Praze není časově vyhraněná, spíše se však soustřeďuje do letních měsíců.

Z dalších součástí života společnosti má Praha významné postavení také ve **školství, zdravotnictví a kultuře**. Lze říci, že Praha je celostátním centrem školství. Již od středního vzdělávacího stupně je zde zvýšená koncentrace škol. V Praze je největší počet gymnázií i středních odborných škol ze všech krajů. Zcela mimořádné je postavení Prahy ve vysokém školství. Na 32 vysokých školách studovalo 146,5 tisíce studentů všech typů studia (školní rok 2010/2011) a jejich počet stále mírně roste. V posledních letech se odráží dosavadní demografický vývoj i v posunech ve školských zařízeních. Klesá mírně počet základních škol i jejich žáků. Počty studentů středních škol více méně stagnují.

Také zdravotnická zařízení jsou na území hlavního města koncentrována. Jde hlavně o specializovaná často i výzkumná pracoviště, která ovšem slouží pacientům z celé republiky. Je zde zaměstnána téměř pětina všech lékařů, kteří pracují v celém státě. **Relativní ukazatele ze zdravotnictví v přepočtu na 1 000 obyvatel jsou trvale nejvyšší ze všech krajů** a výrazně převyšují celorepublikový průměr, protože veškerá pražská zdravotnická zařízení slouží i pro okolí Prahy a některá specializovaná pracoviště mají celorepublikovou působnost. Zatímco v ostatních regionech, po předání zdravotnických zařízení do kompetence krajů, je stále více zařízení nestátních, **v Praze pracuje téměř polovina všech lékařů v zařízeních státních (46 %)**. Statistická data o počtu zařízení, lůžek i pracovníků ve zdravotnictví nemohou postihnout změny kvality péče. **Dlouhodobý nárůst kvality zdravotnické péče se odráží spíše v demografických ukazatelích jako je naděje dožití nebo zemřelí podle příčin smrti.**

Praha má mimořádný význam i v oblasti kultury. Je zde umístěna většina kulturních institucí celostátního významu, ale nachází se zde i hustá síť dalších kulturních zařízení.

V návaznosti na význam, polohu a postavení Prahy byla historicky vytvořena široká škála **dopravních vazeb**. Nejbližší jsou oboustranné regionální vazby na Středočeský kraj. Postavení Prahy jako hlavního města ČR podmiňuje také významnou dojízdku i z území celé republiky. Naopak občané Prahy neomezují své vyjíždky za rekreací na blízké okolí, ale rozptylují se po území celého státu. Výrazně středová poloha a atraktivita v rámci ČR i Evropy předurčila Prahu k roli nejen důležitého cíle cest, ale také místa křížení řady významných tranzitních tras. Praha je již tradičně i největším centrem mezinárodní přepravy v ČR. Současně je i největším dopravním uzlem propojujícím jednotlivé kraje republiky.

Praha je centrálním bodem všech **dálničních tras**. Před rozdělením Československa byla vybudována naše první dálnice D 1 spojující Prahu s Brnem a Bratislavou. Rozestavěná je dálnice D 8 Praha - Drážďany - Berlín a v plánu jsou i další dálniční propojení. Vysoká intenzita automobilové dopravy v centrálních částech města je důsledkem absence objízdných silničních tras kolem Prahy a zejména vnitřního města. Dosud se podařilo u plánovaných dvou okruhů vybudovat pouze dílčí segmenty. Nyní je ve výstavbě část městského automobilového okruhu Myslbekova - Pelc Tyrolka, která byla zahájena v roce 2007 a do provozu by měla být uvedena v roce 2015. V polovině září 2010 byla dokončena jižní část pražského okruhu, jejíž stavba byla zahájena v roce 2006.

Praha představuje i důležitý **mezinárodní železniční uzel**. Důraz je kladen na rozvoj železniční dopravy na evropské úrovni (např. Eurocity) při současném útlumu dopravy na méně využívaných tratích. Je připravována přestavba klíčových tahů pro provoz expresních vlaků, který zajistí vysoký komfort cestování na dlouhých tratích, zvláště mezinárodních. Vlaky, které obsluhují příměstské oblasti, jsou pak integrovány do pražské integrované dopravy. Výstavba tzv. „Nového spojení“, které propojilo Hlavní a Masarykovo nádraží na jedné straně a Libeň, Vysočany a Holešovice na straně druhé, byla dokončena.

Letecká doprava osobní i nákladní je v Praze provozována zejména na letišti Praha-Ruzyně. V roce 2010 zde bylo odbaveno 11,5 milionu cestujících, což znamená meziroční pokles o 0,7 %. V lednu 2006 byl otevřen nový terminál Sever 2, do kterého byly převedeny všechny lety do zemí schengenského prostoru. Pro pražské letiště je mj. velmi důležitý právě rozvoj dálkové dopravy, díky ní totiž přibývá cestujících, kteří

českou metropoli využívají jako přestupní bod pro let do vzdálenějších destinací. Letiště Praha operuje na dvou drahách. V současné době je v souvislosti s letišťem hodně diskutované napojení na městskou hromadnou dopravu a také příprava privatizace letiště.

Praha má relativně dobře fungující **městskou hromadnou dopravu** s pátečním systémem metra v délce téměř 60 km a sítí tramvajových tratí o délce 142 km. Ročně se vozidly MHD přepraví více než 1 miliarda osob a je naježděno 1 650 milionů kilometrů. Pro Prahu a její okolí je důležitý systém pražské integrované dopravy (PID). Ten je v současné době provozován do vzdálenosti až 35 km od hranic Prahy, čímž zahrnuje i významnou část Středočeského regionu (PID je obsluhováno 229 obcí). I přes dokončení významných investic je budování dopravní infrastruktury, zejména s důrazem na odlehčení dopravně přetíženého centra, v Praze stále prioritním úkolem. Růst počtu automobilů již není tak významný jako v minulosti, přesto ale dochází k mírnému zvyšování jejich počtu. Ke konci roku 2010 bylo registrováno 649,7 tisíc osobních automobilů. Praha patří z hlediska **kvality životního prostředí**, i přes výrazné zlepšení v 90. letech, k nejvíce postiženým regionům státu. Kvalita ovzduší v Praze je nejvíce ovlivněna dopravou a výrobou elektřiny a tepla. V Praze jsou **významné zejména nadlimitní koncentrace prašných částic (PM₁₀)** a s tím související sekundární prašnost automobilů, dále koncentrace **oxidu dusičitého NO₂ a benzo(a)pyrenu**. Z fyzikálních faktorů, které mají dopad na životní prostředí, je nezávažnější **hluková zátěž**.

Na území hlavního města Prahy se celkem nachází 89 zvláště chráněných území, která představují 4,3 % rozlohy Prahy, z toho se 8 řadí mezi národní přírodní památky (např. Barrandovské skály a Lochkovský profil), je tu 15 přírodních rezervací a 66 přírodních památek. Centrum Prahy má ale relativně málo kvalitní **veřejné zeleně**. Po zrušení městských hradeb (1871-1888) byl vzniklý prostor na rozdíl od řady evropských měst zastavěn. V posledních letech však dochází ke zlepšení dříve velmi zanedbaného stavu městské a příměstské zeleně. Probíhá postupná obnova vybraných zahrad a parků.